

*Лаврентьєва О.О., доктор педагогічних наук, професор,
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»
Кучма О.І., кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
Криворізький державний педагогічний університет*

ФОРМУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ПАРАДИГМ

Перегляд змісту й головних орієнтирів підготовки педагогів професійного навчання визначається необхідністю її приведення у відповідність до нових освітніх потреб України, соціокультурною ситуацією, а також досвідом міжнародної освітньої практики щодо концепції сталого розвитку суспільства, його інформатизації та глобалізації. Модернізація існуючих освітніх парадигм припускає перехід зі «знанневого» до компетентнісного підходу, перенос акцентів із навчальної інформації на засоби й методи власної мисленнєвої діяльності, з технократичних до особистісно й комп'ютерно зорієнтованих педагогічних технологій.

Питання підготовки компетентного педагога професійного навчання є широко обговорюваними. Концептуальною основою сьогоденних наукових пошуків варто вважати роботи Р. Горбатюка, В. Ковальчука, Н. Ничкало, В. Радкевич, Г. Терещука, С. Ткачука, О. Коваленко, Д. Тхоржевського та інших учених. У сучасній інтерпретації професійна компетентність педагога визначається як володіння ним необхідною сумою знань, умінь і навичок, які визначають сформованість його педагогічної діяльності, педагогічного спілкування й особистості як носія певних цінностей, ідеалів і педагогічної свідомості [Гончаренко, 2011]. Дослідники в цій галузі включають до змісту професійної компетентності педагога різні компоненти, однак учені переконані, що шукана система повинна забезпечувати повноцінну професійну діяльність, можливість професійно-педагогічного зростання і, водночас, будуватися на ідеології розвитку, формування інтегральних характеристик особистості педагога, перетворюючи педагогічні знання в предмет педагогічної дії, дозволяючи майбутньому фахівцеві самоствердитися у професійній сфері [Ковальчук, 2016, с. 323].

Розглядаючи професійну компетентність педагога як багатовимірне особистісне утворення, виокремлюємо в ній методологічну компетентність як спрямовуючий вектор розвитку майбутнього педагога професійного навчання. Таку компетентність характеризуємо як певний рівень освіченості, достатній для самостійного творчого вирішення світоглядних і дослідницьких завдань теоретичного або прикладного характеру в професійній сфері. Такого роду компетентність передбачає наявність: когнітивної складової – методологічні знання,

операційно-технологічної – методологічні уміння (інтелектуальні, дослідницькі, проектувальні, рефлексивні), методологічні здібності (інтелектуальні, академічні, дидактичні, організаторські, прогностичні, естетичні й рефлексивні здібності, критичне мислення), які підсилюють ефективність методологічного аспекту професійно-педагогічної діяльності [Лаврентьєва, 2014, с. 323].

Метою статті є аналіз підходів до розгляду змісту методологічної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання та шляхів її розвитку в процесі професійної підготовки.

Виходимо з того, що оволодіння фахівцем методологічною компетентністю дозволяє не тільки правильно оцінювати наукові факти і явища конкретної галузі знань, а уможливує здійснення й ефективне освоєння нових сфер теорії і практики, одержання нових знань, усвідомлений вибір теорій, ідей, інновацій, способів і технологій вирішення конкретних професійних завдань.

Методологічну компетентність майбутнього педагога професійного навчання розглядаємо в розрізі педагогічної культури фахівця, його методологічної культури, готовності до науково-дослідницької роботи, як чинник фундаменталізації вищої професійної освіти. Акцентуємо на тому, що у формуванні методологічної компетентності значну роль відіграє система професійної підготовки. Водночас, уже сьогодні дослідники, зокрема Н. Волкова, Е. Кільдеров, В. Ковальчук, Н. Ничкало, та інші, вказують на слабкі місця професійної підготовки педагога професійного навчання, задля нейтралізації яких необхідно забезпечити реальну підготовку: педагога-дослідника, який володіє методами наукового пізнання й інтерпретації даних, здатного до метапредметного осмислення навчального матеріалу; педагога, який вільно володіє іноземною мовою й цифровими технологіями; педагога-психолога, здатного бачити в учневі, передусім, людину з усіма її особливостями, бажаннями й проблемами і лише потім – суб'єкта навчання й виховання; педагога, спроможного по-новому організувати навчальний процес, не лише виконати державне замовлення, а підготувати творців інтелектуальних ресурсів, інноваційних особистостей, здатних перетворити знання в технологічні інновації й висококонкурентні продукти та послуги; педагога-майстра, який вирізняється спеціальними професійними якостями й уміннями, універсалізмом, достатнім орієнтуванням у професійній сфері задля задоволення інтересів своїх учнів, стабільними освітніми й виховними досягненнями, має широке коло однодумців, помічників, послідовників [Ничкало, 2014].

Тож, серед розмаїття напрямів підготовки педагога професійного навчання, доцільно виокремити, як особливу, методологічну підготовку, яку не слід вважати прерогативою

філософських дисциплін. Методологічна підготовка може й повинна проходити наскрізною лінією при вивченні загальних основ і методології професійної педагогіки та організаційної психології, теорії і методики професійного навчання, фахових методик викладання, а також тих фундаментальних наук, що створюють базис знань у галузевих науках. При цьому визначальним критерієм розвиненості методологічної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання є відчутно виражена здатність до виявлення протиріч у системі наукових знань, шляхів, засобів подолання скритих недоліків, до визначення соціокультурного, світоглядного значення новітніх відкриттів, готовність до адаптації та розробки педагогічних та галузевих технологій у професійній діяльності.

Визначення змісту компетентності повинне враховувати специфіку й різні аспекти провідної діяльності її реалізації – інтелектуальної (когнітивної), професійної й особистісної (суб'єктної) [Волкова, 2021]). Тому структура методологічної компетентності передбачає когнітивну, операціонально-технологічну, мотиваційну, етичну, соціальну й поведінкову складові, що в єдності і забезпечують належний теоретичний, практичний та особистісний рівень професійної діяльності, наукової й педагогічної творчості майбутнього педагога.

Моделювання процесу формування методологічної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання припускає використання й урахування взаємозв'язку пріоритетних підходів освітньої практики. Серед них:

- *компетентнісний підхід*, що передбачає аналіз професійної підготовки та на цій основі надає можливість спроектувати зміст ключових, базових і спеціальних компетентностей майбутніх педагогів, визначає зміст і місце методологічної компетентності в ієрархії професійних компетентностей фахівця;
- *антропологічний підхід*, який розкриває зв'язок між процесом професійно-педагогічного становлення студента й формуванням у нього провідних професійних компетентностей;
- *синергетичний підхід* виявляє структурно-функціональні зв'язки між складовими професійної підготовки та відповідними професійними компетентностями фахівця, а також між провідними видами професійної педагогічної діяльності й компонентами методологічної компетентності;
- *системно-діяльнісний підхід* надає можливість здійснити повний і вичерпний аналіз сутності та змісту професійної підготовки, дозволяє спроектувати компоненти моделі її розвитку та розгорнути технологію реалізації;
- *аксіологічний підхід* передбачає становлення ієрархії цінностей особистості студента на пріоритетах професійно-пізнавальної спрямованості, наукової самостійності, активності, широти світогляду, методологічної грамотності, інформаційно-технічної

озброєності;

- *студентоцентрований підхід* зумовлює постановку у центр системи професійної підготовки студента внутрішні потреби, професійні мотиви; уможливорює побудову гнучких стратегій в організації й управлінні діяльністю, що передбачає актуалізацію та удосконалення методологічної компетентності;

- *ресурсний підхід* дозволяє здійснити моделювання змісту, форм, методів розвитку методологічної компетентності і відповідної їм технології на основі об'єктивно існуючих чинників і засобів, необхідних для реалізації потенційних можливостей майбутніх педагогів на кожному етапі, теоретичному та практичному рівні професійної підготовки.

Процес формування методологічної компетентності та складові перебувають в органічній єдності та інтегрально характеризують цілі, зміст, етапи та рівні професійної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання. Цей процес має спиратися на основні принципи, дидактичні підстави професійної підготовки й урахувати зміст, умови ефективності, критерії й рівні розвиненості досліджуваної якості.

Концептуально об'єднана модель формування професійної компетентності має бути органічною складовою процесу професійної підготовки майбутнього педагога професійного навчання, тому повинна бути націлена на становлення у студентів методологічних знань, умінь, а також досвіду їх використання під час вирішення професійних завдань, реалізації дослідницьких стратегій, творчої інтерпретації передового педагогічного досвіду, управління навчально-дослідною діяльністю учнів, проєктування шляхів удосконалення навчально-виховного процесу закладу професійної освіти, методики викладання, виховної роботи.

Педагогічні реалії сьогодення спростували тезу про різке розмежування функцій учених, методистів і практиків. У сучасній освітній ситуації виникла потреба у тому, щоб педагогічна діяльність набула ознак цілеспрямованого й професійного дослідження. Як відомо, компетентний педагог не лише всебічно підготовлений фахівець у галузі своєї науки, але він завжди перебуває у пошуку. У пошуках кращих рішень він має здійснити обґрунтований аналіз педагогічної реальності, виробити власну стратегію й тактику, провести зі знанням справи діагностику стану діяльності, відкоригувати й оцінити зроблене. Філософсько-методологічний підхід дозволяє педагогу піднятися над конкретною реальністю, формою існування освітньо-виховних процесів і побачити їх сутнісні устремління, здійснити методологічне осмислення освітніх реалій і, нерозривно пов'язаних з цим, власного професійного становлення та розвитку.

Ознакою компетентного педагога є не робота методом «спроб та помилок», а оволодіння методиками аналізу, відбору найкращих варіантів, здійснення рефлексивного аналізу ефективності різних підходів і засобів навчання та виховання, винайдення унікальних

рішень у нестандартних ситуаціях. Відтак, застосування наукового інструментарію на практиці дозволяє підвищити ефективність інноваційної діяльності педагога.

Отже, формування методологічної компетентності у майбутніх педагогів професійного навчання визначається узгодженим, системним характером їх загальнокультурної, загальнонаукової, професійно-педагогічної підготовки, у ході засвоєння курсів, що мають «домінантну» методологічну спрямованість, а також «наскрізних» складових педагогічної освіти – самостійної роботи, науково-дослідної діяльності, педагогічної практики, кваліфікаційних досліджень та ін.

Становлення методологічної компетентності – тривалий процес, у якому необхідно виділити наступні етапи: 1) формування основних методологічних понять, оволодіння методами наукового дослідження; 2) освоєння методології професійної педагогіки й галузевих наук, опрацювання технологічних підходів у організації освітнього процесу; 3) формування узагальненої комплексної системи методологічної грамотності на основі міждисциплінарних та інтердисциплінарних зв'язків.

Ефективність технології розвитку методологічної компетентності майбутніх педагогів повинна досліджуватись на основі якісних і кількісних змін у структурі особистості студента, які визначають ступінь його професійної, наукової й особистісної зрілості.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у виокремленні змісту й сутності методологічної культури майбутніх педагогів професійного навчання.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко, С. У. (2011). Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне: Волинські обереги.
2. Ковальчук, В. І. (2016). Аспектна аплікація положень компетентнісного підходу в удосконаленні освітнього процесу вищої школи. Малихін В.О. (Ред.), Компетентнісно орієнтована парадигма підготовки майбутнього філолога. (с. 322–362). Київ: ТОВ «НВО Інтерсервіс».
3. Лаврентьєва, О. О. (2014). Розвиток методологічної культури майбутнього вчителя природничих дисциплін у процесі професійної підготовки: теоретико-методичний аспект. Київ: КНТ.
4. Ничкало, Н.Г. (2014). Розвиток професійної освіти в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів: монографія. Київ: Вид-о НПУ імені М.П. Драгоманова.
5. Волкова, Н.П. (Ред.). (2021). Модельовання компетентнісної професійної освіти в контексті євроінтеграції. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля.